

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут економіки та управління
Обліково-фінансовий факультет

Кафедра українознавства

**УКРАЇНСЬКА МОВА
ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ**

Методичні рекомендації
щодо використання нової редакції «Українського правопису»

Миколаїв

2019

УДК 81'354:81.161.2

У45

Друкується за рішенням науково-методичної комісії обліково-фінансового факультету ННІ економіки та управління Миколаївського національного аграрного університету від 9 вересня 2019 р., протокол № 1.

Укладачі:

Т.П. Кравченко – канд. філологічних наук, доцентка кафедри українознавства, Миколаївський національний аграрний університет.

Н.Г. Шарата – доктор педагог. наук, доцентка кафедри українознавства, Миколаївський національний аграрний університет.

Рецензенти:

Л.В. Рускуліс – канд. педагог. наук, завідувачка кафедри української мови і літератури, Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського.

К.В. Тішечкіна – канд. філолог. наук, доцентка кафедри іноземних мов, Миколаївський національний аграрний університет.

Вступ

Нещодавно в Україні почала діяти нова редакція «Українського правопису».

В Україні правопис на державному рівні почав кодифікуватися у 1919 році, коли Академія наук схвалила найголовніші правила, які згодом було затверджено до практичного застосування. У 1928 році на Харківській конференції було схвалено новий правопис «харківський правопис», або «скрипниківський правопис», затверджений наркомом освіти Миколою Скрипником.

У 1933 році радянська влада скасувала «харківський правопис» під приводом того, що він був націоналістичний. Так, було складено новий правопис, зорієнтований на східноукраїнські правописні традиції.

У 1945 р. було видано «Український правопис» під керівництвом акад. Л. Булаховського. Протягом наступних тридцяти років український правопис не перевидавався, незважаючи на потреби шкільної та вищої освіти, і став мало не бібліографічною рідкістю. Крім того, мова не стоїть на місці: виникають нові слова і терміни, розширюється сфера функціонування української мови. Тож на початку 90-х років виникла гостра потреба в новому виданні правопису. Було створено представницьку Орфографічну комісію, яка підготувала свій проект українського правописного кодексу, який базувався на фонематичному принципі й доповнювався морфологічним, традиційно-історичним і диференційним принципами.

Виправлене і доповнене 4-е видання «Українського правопису» 1993 р.істотно не відрізнялося від попереднього, але в ньому поширено правило передавання іншомовного і через **и** після «дев'ятки» на низку власних назв, розширено сферу використання закінчень **-у(ю)** в родовому відмінку іменників II відміни, уточнено правило написання складних слів тощо.

2015 року Українською національною комісією з питань правопису, склад якої було затверджено постановою Кабінету Міністрів України, було винесено варіант проекту правопису для громадського обговорення, яке тривало три місяці 2018 року.

У жовтні 2018 р. на спільному засіданні президії НАН України та колегії МОН було заслухано доповідь голови Робочої групи з підготовки проєкту Українського правопису члена-кореспондента НАН України С. Єрмоленко «Про нову редакцію Українського правопису»; проєкт правопису схвалено і рекомендовано після доопрацювання подати на затвердження до Кабміну.

У травні 2019 року Кабінет Міністрів України схвалив цей проєкт правопису, а із червня 2019 р. в Україні новий правопис почав діяти.

Основні зміни в правописі

1. Тепер пишемо не тільки **ірій, ірод** (дуже жорстока людина), а й **ирій, ирод** – із **И** на початку слова. Також пишемо **ич, икати, икання**. Крім того, **И** на початку може бути в іншомовних власних назвах.

Унормована можливість у деяких випадках писати **и** на початку слова, що раніше офіційно «заборонялося» і вимагалось писати лише **і**.

Новинкою, порівняно з попереднім правописом, стала можливість писати слова **ірій/ирій, ірод/ирод** двома способами. Також тепер уже офіційно пишемо **И** на початку окремих вигуків (**ич!**), часток (**ичякий хитрий**), дієслова **икати** (вимовляти **и** замість **і**) та похідного від нього іменника **икання**. Крім того, **и** на початку слова вживаємо в деяких загальних і власних назвах іншомовного походження, на кшталт: **ир, Ич-оба, Кім Чен Ин**. Останні моменти на практиці застосовувалися й раніше, але не були внормовані.

2. Тепер пишемо **архимандрит, архиєрей, архиєпископ, архієрей** тощо через **и** – поряд із попередніми **архімандрит, архієрей, архієпископ, архієрей**. У префікса **архі-** з'явився варіант **архи-** в назвах церковних звань, титулів і чинів: **архимандрит і архімандрит, архиєрей і архієрей, архистратиг і архістратиг** тощо.

3. Тепер пишемо також **гідности, незалежности, радости, смерти, чести, хоробрости; крови, любви, осени, соли, Руси, Білоруси** – як варіант, із **-и** в кінці в родовому відмінку однини; також лишається дотеперішня норма на **-і**.

Групі іменників **третьої відміни в родовому відмінку однини** повернуте як варіант також закінчення на **-и**, крім закінчення **-і**, що дотепер від 1930-х років було єдиною дозволеною формою: іменники на **-ть** після приголосного, а також слова **кров, любов, осінь, сіль, Русь, Білорусь** у родовому відмінку однини можуть набувати як варіант закінчення **-и**.

4. Тепер пишемо також **Семенишинові**:– з закінченням **-ові** в давальному відмінку однини як варіант, поряд із дотеперішньою нормою про закінчення **-у**.

Прізвища, що є іменниками чоловічого роду другої відміни на **-ин, -ін, -їн**, у давальному відмінку однини можуть мати й закінчення **-ові**, а не тільки **-у**, як досі: Васишлину – Васишлинові, Волошину – Волошинові, Михайлишину – Михайлишинові, Степанишину – Степанишинові, Яковишину – Яковишинові, Ільїну – Ільїновітощо.

5. Тепер **«топ-100»**, **«топ-десять»** – «поза законом».

У правопис внесли уточнення щодо написання модного слова **«топ»**: Компонент **топ-** із числівниками не поєднують. Тобто написання на кшталт **«топ-100»**, **«топ-десять»** тощо – порушення правопису! Для передачі поняття чогось найпершого (чи найостаннішого), найважливішого, чільного, провідного або найгіршого українська мова має досить засобів.

6. Назви сайтів та інших інтернет-сервісів пишемо тільки українською, з обов'язковим відмінюванням: **твітер, гугл; мережа «Фейсбук», енциклопедія «Вікіпедія»; фейсбука, ютуба, імейла** (із закінченням **-а, -я** в родовому відмінку однини).

Назви сайтів без родового слова пишемо з малої букви (**твітер, гугл**); назви сайтів з родовим словом пишемо з великої букви та в лапках (**мережа «Фейсбук», енциклопедія «Вікіпедія»**).

7. Назви виробничих марок машин, приладів і т.і. беруться у лапки і пишуться з великої букви: **літак «Руслан», автомобіль «Вольво», екскаватор «Амкодор», автобус «Богдан», трактор «Слобожанець»**. Але назви самих цих виробів (крім назв, що збігаються з власними назвами), беруться в лапки і пишуться з малої букви: **«запорожець», «фольксваген»** (автомобілі), **«боїнг»** (літак), **«панасонік»** (магнітофон), але: **«Тесла», «Таврія»** (від власних назв). Винятки: **«жигулі», «мерседес»**.

Примітка. У побутовому вживанні назви засобів пересування можуть вживатися без лапок: приїхали на заporожці; каталися на мерседесі.

8. Географічні назви, що починаються зі **Східно-, Західно-, Північно-, Південно-, Центрально-**, пишуться з великої літери (обидва слова) і через дефіс: **Східно-Китайське море** (раніше Східнокитайське), **Південно-Західна залізниця, Західно-Казахстанська область**.

9. Слово «**золото-валютний**» тепер потрібно писати через дефіс (раніше – разом).

10. Складені назви інформаційних агентств пишемо з великої літери (крім родової назви) і без лапок: **агентство Українські Національні Новини, агентство Франс Пресс, агентство Інтерфакс-Азербайджан**. Раніше назви писали в лапках.

11. «**Гінді**» та «**Гельсинки**» тепер пишемо саме так. Раніше ці слова писалися через «х». Фонетично близькі до **h** звуки передаємо через «х».

У прізвищах та іменах людей допускається передавання звука [g] двома способами: буквою **г** (**Васко да Гама, Вергілій, Габсбург, Гарсія, Гегель, Георг, Гете, Грегуар, Гонгадзе, Гулівер**) і шляхом імітації іншомовного [g] – буквою **г** (**Васко да Гама, Вергілій, Габсбург, Гарсія, Гегель, Георг, Гете, Грегуар, Гонгадзе, Гулівер** тощо).

У запозиченнях із давньогрецької мови, що мають стійку традицію передавання буквосполучення **au** шляхом транслітерації як **au**, допускаються орфографічні варіанти: **аудієнція і авдієнція, аудиторія і авдиторія, лауреат і лавреат, пауза і павза, фауна і фавна**.

Буквосполучення «**th**» у словах грецького походження передається варіативно: **Марфа і Марта, Афіни та Атени, міфологія і мітологія, кафедра і катедра** тощо. Раніше було прийнято зазвичай вживати «**ф**».

12. Слова «**ви**», «**ваш**» тощо завжди пишемо з малої літери, якщо тільки це не лист із персональним зверненням до однієї особи з виявом особливої ввічливості.

Унормоване написання слів «**Ви**», «**Ваш**» тощо з великої літери: це робиться тільки як форма ввічливості у звертанні до однієї конкретної особи в листах, офіційних документах тощо, адресованих безпосередньо цій людині – але в текстах іншого характеру літера завжди мала.

13. Знайомимося зі скісною рисою.

Запроваджений новий **розділовий знак** – це **скісна риска (/)**. Її ставимо:

- в офіційно-діловому та науковому стилях – як розділовий знак між однорідними членами речення та в інших подібних випадках у значенні, близькому як до **єднального (=і)**, так і до **розділового (=або)** сполучників (з можливістю переважання в різних контекстах то одного, то іншого з цих значень): **системність / несистемність** мовних явищ; **на позначення року**, що не збігається з календарним (у 2018/2019н.р.).

- на позначення співвідношення яких-небудь величин, параметрів: співвідношення курсу **гривня / долар**;

- у графічних скороченнях: **п/в** (поштове відділення), **р/р** (розрахунковий рахунок), **х/к** (холодного копчення), **п/п** (по порядку: **№ п/п**), **к/т** (кінотеатр), **т/к** (телеканал), **с/г** (сільськогосподарський) та ін.; **км/год** (кілометр на годину) тощо.

14. Значно розширений перелік компонентів, які **пишуться з рештою слова разом**(раніше багато з них писалися через дефіс). Це стосується не тільки іменників, а й утворюваних від них прикметників, які теж тепер втратять дефіс.

До таких компонентів, що пишуться разом, тепер, зокрема, належать (раніше цей список був значно коротший): **абро-**, **авіа-**, **авто-**(‘само’, ‘автоматичний’), **агро-**, **аеро-**, **аква-**, **алко-**, **арт-**, **астро-**, **аудіо-**, **біо-**, **боди-**, **боді-** (перед голосним), **веб-**, **геліо-**, **гео-**, **гідро-**, **дендро-**, **екзо-**, **еко-**, **економ-**, **етно-**, **євро-**, **зоо-**, **ізо-**, **кібер-**, **мета-**, **метео-**, **моно-**, **мото-**, **нарко-**, **нео-**, **онко-**,

палео-, пан-, пара-, поп-, прес-, псевдо-, соціо-, теле-, фіто-, фолк-, (фольк-), фоно-; іно- (іншо-, інако-) тощо, а також архі-, архи-, бліц-, гіпер-, екстра-, макро-, максі-, міді-, мікро-, міні-, мульти-, нано-, полі-, преміум-, супер-, топ-, ультра-, флеш-, анти-, віце-, екс-, контр-, лейб-, обер-, штабс-, унтер-: аброморфема, артринок, бодибілдінг, бодіарт, вебсторінка, геліоцентр, екопродукти, економклас, моновистава, панамериканський, попмузика, попгурт, пресконференція, фолкгурт, фолькмузика, бліцновини, бліцопитування, екстраклас, преміумклас, топменеджер, топмодель, флешінтерв'ю, максіодяг, мідіодяг, мінісукня; максімода, максісукня, мідімода, мідіспідниця, віцепрем'єр, віцеконсул, ексчемпіонка, ексміністр, експрезидент, контрадмірал, контрудар, лейбгвардієць, лейбмедик, обермайстер, оберофіцер, оберлейтенант, оберпрокурор, штабскапітан, унтерофіцер.

Але увага: якщо такі іншомовні компоненти приєднані до власного імені, то їх пишемо з дефісом: пан-Європа, псевдо-Фауст.

15. Змінене написання компонента **пів**.

Невідмінюваний числівник **пів** зі значенням «половина» з наступним іменником – загальною та власною назвою у формі родового відмінка однини пишемо окремо: **пів аркуша, пів відра, пів години, пів літра, пів міста, пів огірка, пів острова, пів яблука, пів ящика, пів ями; пів Європи, пів Києва, пів України**. Якщо ж пів з наступним іменником у формі називного відмінка становить єдине поняття і не виражає значення половини, то їх пишемо разом: **піваркуш, південь, півзахист, півколо, півкуля, півлітр** (розм. «пляшка з горілкою або іншою випивкою ємністю 0,5 літра»), **півмісяць, півоберт, півовал, півострів**.

16. Слова з елементами **дво-/двох-, три-/трьох-, чотири-/чотирьох-** пишуться інакше: пишемо **двох-, трьох-, чотирьох-**, якщо наступна частина є числівником чи співвідносним іменником: **двохсотий, трьохтисячний, чотирьохмільйонний, чотирьохмільярдний; двохсотріччя, трьохсотріччя, чотирьохсотріччя**; і **дво-, три-, чотири-** в усіх інших випадках, зокрема:

двоактний, двоокис, двоокисень, двооксид, двоопуклий, двоосьовий, триатомний, триокисень, чотириосьовий.

17. Тепер пишемо інакше слова: **священник** (через два н); **проект, проєкція** (через Є); **госпіс** (через Г).

18. Внесені зміни в деякі норми відмінювання іменників.

В імені **Ігор** змінений **кличний відмінок**: тепер **Ігорю**, раніше було **Ігоре**. Також форма **по батьковів** ід нього тепер подається як **Ігорьович**, раніше була **Ігорович**.

Для імені **Олег** встановлена форма **кличного відмінка Олеже**, що раніше вважалася неправильною, але як варіант залишена і стара форма **Олегу**.

Слово **хабар** переведене у м'яку групу і тепер відмінюється за зразком: **хабаря, хабареві, хабарем...** раніше було «хабара» і т. д. (але: у складних словах із **хабар** сполучним голосним є лише **о**: **хабародавець, хабаромісткість, хабароодержувач**).

Із невідмінюваних іменників іншомовного походження перевели до **відмінюваних** слово **ситро**, додавши його до відмінюваного й раніше **пальта; метро, кіно** і так далі лишилися невідмінюваними.

Також уточнені принципи відмінювання деяких жіночих імен іншомовного походження, які раніше офіційно вважалися невідмінюваними: Жіночі імена, що **закінчуються на губний або м'який приголосний**, відмінюємо: **Ізабель – Ізабелі, Етель – Етелі, Жізель – Жізелі, Мішель – Мішелі, Ніколь – Ніколі, Сесіль – Сесілі, Зейнаб – Зейнабі, Руф – Руфі**; інші ж жіночі особові імена, щозакінчуються на **-й і на твердий приголосний (крім губних)**, далі не відмінюються: **Беатріс, Долорес, Гюльчатай, Елмас, Енн, Жаннет, Ірен, Кармен, Кім, Клодін, Ленор, Маргарет, Мерседес, Монік, Тріш, Фарах** тощо.

У групах слів ставимо у кличний відмінок обидва слова.

Розширене застосування **кличного відмінка** у **групах слів**: тепер у звертаннях, що складаються: з двох особових імен – імені та по батькові; із

загальної назви та прізвища; із двох загальних назв; із загальної назви та імені; із загальної назви та прізвища, **–форму кличного відмінка мають обидва слова: Оксано Іванівно, Маріє Василівно, Володимире Хомичу, Петре Кузьмичу, Ярославе Андрійовичу; добродійко Вариводо, пані Гаркуше, поетко Забашто; добродію бригадире, пане лейтенанте; брате Петре, друже Грицю, колего Степане, лікарю Ігорю, пане Віталію, побратиме Іване; друже Максименку; колего Євгенищуку, пане Ковалю.**

19.Значно детальніше розписане використання закінчень-а,-я,-у, -ю в родовому відмінку однини іменників другої відміни. Серед помітних змін – запровадження написання назв деяких міст через -у,-ю, чого в дотеперішньому правописі не було.

Відтепер старі закінчення **–а** (у твердій та мішаній групах),**-я** (у м'якій групі) зберігають назви населених пунктів чоловічого роду із суфіксами-ськ-, -цьк-, --ець-, елементами **-бург-,град-(город-),-піль-(поль-),-мир-,слав-**, а також назви з наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі та із суфіксами присвійності-ів-(їв-),-ев-(єв-),-ов-,ин-(ін-),-ач-,ич-: **Бердянська, Луцька, Бобринця, Кременця, Трускавця, Вишгорода, Миргорода, Шаргорода, Борисполя, Тернополя, Ямполь, Житомира, Ярослава; Олеськова, Львова, Харкова, Кісва, Колгуєва, Харкова, Ходорова, Батурина, Пирятина, Святошина, Снятина; Бахмача, Гадяча, Галича.**

Усі інші назви населених пунктів чоловічого роду, крім перелічених вище, відтепер мають у родовому відмінку однини закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах),**-ю**(у м'якій групі):**Амстердаму, Гомелю,Ліверпулю, Лондону,Мадриду,Парижу,Чорнобилю.** Проте ці іменники також можуть мати й **варіантне закінчення-а (-я):** Амстердама, Гомеля, Ліверпуля, Лондона, Мадрида, Парижа, Чорнобиля.

Правопис звертає увагу, що закінчення **-а (-я)** та **-у (-ю)** має розрізнявальну функцію в деяких іменників: **Алжира, Рима, Туніса(місто) і Алжиру, Риму, Тунісу (країна), Нью-Йорка (місто) – Нью-Йорку (штат).**

20. Унормовано, відповідно до практичного вжитку, принцип передачі російських і білоруських імен: **білоруські та російські імена** за традицією не транслітеруємо, а передаємо українськими відповідниками: **Артем, Микола, Олександр, Семен, Віра, Катерина, Світлана**; винятки тут становлять тільки узвичаєні імена деяких білоруських письменників та діячів культури – такі, як **Алесь Адамович, Пятрусь Бровка, Ригор Бородулін** та ін.

Але це стосується тільки імен білорусів і росіян: поруч із Володимиром чи Давидом із цих країн зберігаємо румуна Владіміра чи грузина Владімера, німця Давіда чи вірменина Давіта тощо.

21. Тепер пишемо: **фос, Феєрбах, Гоя, Савоя, Рамбує, Шантії, Хаям** (без вставного й); **Дікенс, Текерей** (через одне к).

22. Тепер пишемо російські прізвища на **-ой** як **Донський, Крутий, Луговський, Полевий, Соловйов-Сєдий, Трубецький**, хоча таки Толстой; також Кустуриця тощо – з м'яким **ц**.

23. Тепер пишемо через дефіс елементи імен людей: **Гасан-огли, Мамед-заде, Фікрет-кизи, Мехмед-бей** – якщо це не прізвище (тоді разом).

Змінене написання ще деяких іноземних особових назв – тепер через дефіс, раніше було разом. Це, як мовиться у правописі, «арабські, перські, тюркські імена з компонентами, що вказують на родинні стосунки, соціальне становище і т. ін.», а також «вірменські прізвища з початковим компонентом **Тер-**»: Гасан-огли, Мамед-заде, Фікрет-кизи, Мехмед-бей, Кемаль-паша, Мірзахан (але за традицією Чингісхан); Тер-Казарян, Тер-Ованесян, Тер-Петросян (раніше компоненти бей, заде, мелік, огли й под. писалися разом). Але й за новим правописом **прізвища** (на відміну від інших елементів повного імені), до складу яких входять ці компоненти, **звичайно пишемо разом**: Багірзаде, Турсунзаде, Керогли. Як і раніше, окремо пишеться арабське «Ібн».

24. Упровадження та унормування фемінітивів.

Фемінітиви – це слова жіночого роду, альтернативні або парні аналогічним поняттям чоловічого роду (які зазвичай використовуються до всіх людей незалежно від їхньої статі): директор – директорка, аудитор – аудиторка, адресат – адресантка, економіст – економістка.

Фемінітиви в українській мові утворюють найчастіше за допомогою:

- суфікса - **к**: викладачка, депутатка, професорка;
- суфікса-**ин**: членкиня, філологиня, астрологиня;
- суфікса -**иц**: керівниця, співзасновниця;
- суфікса - **ес**: критикеса, фотографеса.

Отже, вживаємо пані декан, пані капітан, пані майор, пані полковник, пані генерал, авторка, абонентка, автомобілістка, агентка, адвокатеса, акторка, акушерка, апаратниця, артистка, асистентка, астрологиня, астронавтка, аудиторка, барменка, бібліотекарка, білетерка, борчиня, бригадирка, брокерка, будівельниця, буфетниця, бухгалтерка, відмінниця, викладачка, виконавиця, випробувачка, випускниця, вихователька, волонтерка, гітаристка, гонщиця, дегустаторка, депутатка, дизайнерка, дикторака, дилерка, дипломантка, директорка, диригентка, диспетчерка, добродійка, доглядачка, документалістка, дослідниця, доярка, доцентка, економістка, експертка, журналістка, завідувачка, заступниця, знахарка, імітаторка, інвесторка, ініціаторка, інженерка, інкасаторка, інспекторка, історикиня, інструкторка, кандидатка, касирка, керівниця, кінологиня, клоунеса, колежанка, коментаторка, композиторка, консультантка, контролерка, коректорка, кореспондентка, кравчиня, курсантка, лаборантка, лауреатка, лікарка, ліцеїстка, магістриня, макетниця, масажистка, менеджерка, металургиня, методистка, меценатка, мисткиня, музикантка, наглядальниця, фумерка, пасічниця, начальниця, оглядачка, окулістка, операторка, ораторка, освітлювачка, офіціантка, оформлювачка, очільниця, переможиця, перекладачка, помічниця, посадовиця, представниця, прибиральниця, проректорка, професорка, прокурорка, професіоналка, радниця, редакторка, ректорка, репетиторка, репортерка, ріелторка, садівниця, слідча, спеціалістка, співробітниця, студентка, тваринниця, театралка, тренерка, укладальниця, урядовиця, улена, фахівчиня,

фермерка, фізкультурниця, філологиня, фінансистка, фотографка, юристка,
шліфувальниця, юристка.

Література:

1. Український правопис // Постанова Кабінету Міністрів України № 437 від 22 травня 2019 р. – К., 2019. – 283 с. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>

Навчальне видання

**УКРАЇНСЬКА МОВА
ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ**

Методичні рекомендації
щодо використання нової редакції «Українського правопису»

Укладачі: **Кравченко** Тетяна Пилипівна,
Шарата Наталія Григорівна

Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 2,1

Тираж 50 прим. Зам. №___

Надруковано в видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету
54020, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4490 від 20.02.2013 р.